

naj bi podalo realnejšo podobo preteklosti. Soustvarjale so jo tudi ženske. Ob tem je treba dodati še, da življenjepisi, na primer, Josipine Vidmar, Minke Gašperlin, Ane Založkar, Eleonore Groyer, Terezije Jenko, Romane Vasič niso objavljeni še v nobeni strokovni literaturi in da v Letu svetnikov najdemo precej več svetnic kot v Slovenskem biografskem leksikonu pomembnih Slovencev.

Žižek meni, da *ženske* kakor tudi *moške* zgodovine ni in da nista ločeni. Čestitava! Kajti nasprotnega v zborniku o Splošnem ženskem društvu ni mogel prebrati. Očitno pa je že na podlagi tega, da so v zborniku glavne junakinje – za spremembo – ženske in da govorimo v glavnem o njihovi preteklosti, povzel, da gre za 'žensko' zgodovino. In takoj sledi primerjava z 'moško' zgodovino, ki se ji kaj podobnega, kot je omenjeni zbornik, ne bi moglo več zgoditi. A zgodile so se ji Slovenske kronike 19. in 20. stoletja, v katerih je o ženskah bore malo napisanega. Zavedava se, da bi morali kritiko tega eminentnega dela zapisati za kakšno drugo publikacijo, a ker govorimo ravno o tem, kaj je »moška' zgodovina že prerasla«, samo še kratka statistika: *v Slovenski kroniki 20. stoletja najdemo na 475 straneh približno deset* dogodkov, povezanih z ženskami, in približno *devet* ženskih imen v celem prvem delu knjige, ki obsega obdobje od 1900-1945. Podobno se nam zgodi ob pregledu Zgodovine Slovencev, Zgodovine slovenskega naroda ali Slovenske zgodovine. Ne v teh ne v drugih knjigah o slovenski zgodovini ni datuma, ko so ženske dobile volilno pravico, *kaj šele s tem povezanih dogodkov. Gre torej za popolno zanikanje ženskega prispevka k zgodovini Slovenije pred drugo svetovno vojno* (podatke je zbrala Vesna Leskošek v svoji knjigi *Zavrnjena tradicija*, Ljubljana 2001, str. 16). V drugih treh Kronikah ni dosti drugače.

Po sklepnem 'veseljenju' nad nadaljevanjem, nad zanimivimi študijami in monografijami, ki bodo temeljile na *modernejši eksploataciji virov*, sklepava, da se Žižek veseli 'moškega' pristopa k zgodovini ženskega gibanja na Slovenskem. Preroško naznanja, da bodo *preteklost, sedanjost in prihodnost skupne dimenzije*. A po sedanjih izkušnjah bomo morale krepko poprijeti tudi zgodovinarke.

Za večino žensk, katerih *neatraktivne* življenjske zgodbe smo objavili v zborniku (Vodetova, Štebija, Hočvarjeva, Engelmannova, Komanova, ...), niso stali ne pravi ne nepravi moški: ne-

katere so s poroko zgubile svojo intelektualno moč ali pa so svoje interese podredile družini in možu (Bartolova, Klemenčičeva), večina učiteljic in uradnic pa sploh ni bila poročena. Sklepni stavek kritika: *Za vsako uspešno žensko stoji pravi moški*, zato izzveni kot posmeh, saj pokaže, s kakšno intenzivno (moško) študioznostjo je bil zbornik prebran in okritiziran.

Naj na koncu omeniva še ugotovitev naše že omenjene sociologinje, ki se ukvarja pretežno z mestom in položajem žensk v preteklosti, namreč, da *na zgodovinarjeve ideje in metode* (in kritike, op. p.) *vpliva družbeno okolje, v katerem zgodovinar deluje... Zgodovinarjeva pripadnost kakšni skupini vpliva na njegovo interpretacijo...* In celjska delu zgodovinarok ni pretirano naklonjena.

Nataša Budna Kodrič, Aleksandra Serše

1. PISMO BRALKI

Najprej moram povedati, da v pretekli številki revije *Zgodovina za vse* pod naslovom *Od dobrih deklet do feministk* ni bila napisana *kritika*, kaj šele *recenzija* zbornika o *Splošnem ženskem društvu* – to, kar napišem za *Zgodovino za vse*, namreč sam najraje imenujem poročila o knjigah. Tvori jih približno 70 % 'pravega' ('objektivnega') poročila o knjigi (avtor(ji), povzetek vsebine) in okrog 30 % ubeseditve mojih občutkov ob branju. Pri tej komponenti poročila je odločilen vtis, ki ga dobim ob prebiranju celote (rdeča nit, način podajanja tematike, pri zbornikih tudi kompatibilnost prispevkov ...). Moja poročila so tako vedno subjektivna – če jih kdo prebere, prebere poleg osnovnih informacij o knjigi tudi moje videnje nekega dela. (Tudi) na temelju moje informacije se lahko odloči za branje ali pa ne, ko (če) stvar prebere pa ima seveda popolno pravico, da si o delu ustvari svoje mnenje, ki je lahko diametralno drugačno od mojega. Delo vedno presojam skozi oči povprečnega, pa vendarle dokaj razvjenega bralca, ki mu je večina tovrstnih del tudi namenjena. Všeč mi je, če zmorejo avtorji strokovno (znanstveno) korektnost in natančnost kombinirati in podajati s tekočo, zanimivo pripovedjo, kar pa seveda ni pogoj za moje 'dobro' mnenje o delu, čeprav je po drugi strani res, da dolgoveznost in suhoparnost zame nista sinonim za znanstvenost. Moja ciljna publika so ljudje, ki so jim taka dela v resnici na-

menjena (študenti, družboslovci in zgodovinarji različnih poklicev ter ljubitelji zgodovine). Bralec dobi v mojem poročilu osnovno informacijo o delu, 'za povrh' pa še popolnoma subjektiven namig o tem, kaj ga čaka, ko bo knjigo odprl. Z avtorji knjige se ukvarjam zgolj v 'objektivnem' delu (ime in priimek, včasih področje delovanja), saj jih običajno niti ne poznam dovolj, da bi si jih drznil predalčkati in analizirati. Natisnjeno in podpisano delo pa je dostopno vsem in dano v presojo vsakomur, ki ga odpre in prebere. Resda je pisanje o vsebini malce zamudnejše kot pisanje psiholoških profilov in 'branje' misli avtorjev, vendar moram to kajpak vzeti v zakup. Zbornik sem seveda prebral, kar je več, kot si je po mnenju Anje Dular zaslužil moj zapis. V njenem odzivu je namreč precej stvari, ki jih v mojem poročilu ni najti:

1. *»Tako je najbrž pod vplivom fraze Le čevlje sodi naj kopitar, vse raziskovalke, ki so sodelovale pri omenjenem projektu, proglasil za feministke.«*

Besedi *feministka, feministke* se v različnih sklonih pojavijo v zapisu natančno petkrat (trikrat kot citati iz zbornika), niti enkrat pa jih ni mogoče navezati na raziskovalke, ki so sodelovale pri omenjenem projektu. Skratka – avtoric nisem proglasil za feministke.

2. *»Sprašujem se, kakšna asociacija se mu bo porodila, če bo prebiral dela o dvornih norcih ali vampirjih.«*

Le kdo ve, čudni so labirinti človeškega duha – dokaz je prejšnji stavek.

3. *»Članice društva nikakor niso bile feministke, z današnjo predstavo o njih pa imajo kaj malo skupnega.«*

Pa smo spet pri feministkah, seveda spet ne v zvezi z mojim poročilom, saj o članicah SŽD vem samo to, kar so mi 'povedali' avtorji zbornika, a vseeno ... Po SSKJ je feministka *»(v meščanski družbi) ženska, ki si prizadeva za enakopravnost z moškimi«*, v najnovejšem Slovarju tujk pa *»aktivistka feminističnega gibanja«*, ki je *»gibanje, ki zagovarja družbeno in ekonomsko enakopravnost med spoloma v javnem in zasebnem življenju«*. Na 74. strani zbornika o SŽD recimo preberemo: *»Prvo slovensko feministično društvo Slovensko splošno žensko društvo je bilo ustanovljeno 6. julija 1901,«* ta pridevnik pa je avtorica (in urednica) gotovo uporabila zato, da bi bralstvo speljala na led. Ali pa kdo drug ni prebral zbornika?

4. *»Zanimivo je Žižkovo rangiranje člankov v omenjeni publikaciji, le tri označuje kot razprave, a med njimi dvema doda prilastek »politični«. Žal ni jasno, kaj s tem misli, sta povezani z današnjo politiko ali je hotel zapisati, da posegata na politično področje. Ostala poglavja pa razvršča med prispevke in še nižjo stopnjo – zapise.«*

Raba različnih izrazov za tekst v mojem poročilu nikakor ni rangiranje člankov. Tudi moj tekst v odzivu Anje Dular mutira od *prikaza* preko *zapisa* in *kritike* do končne stopnje *prispevek*, pa si ne domišljam, da sem napisal štiri tekste različnega ranga. Z uporabo približnih sopomenk sem se želel izogniti sedemkratni ponovitvi besede razprava (ali katerekoli druge sorodne) v štirih odstavkih. Seveda bi lahko bil 'korekten' in bi se iskanju sorodnih pojmov tudi odrekel – bi se pa kdo obregnil ob moj reven besedni zaklad. Pridevnik 'politični' se nanaša na dejstvo, da se razpravi ukvarjata s političnim področjem. Zgodovine in dnevne politike ne mešam. Nikoli.

5. *»Najprej moramo ugotoviti, da življenjepisov članic SŽD v Slovenskem biografskem leksikonu razen nekaterih izjem ni. In ker predvidevam, da je imel Žižek v mislih prav ta leksikon, poglejmo, kdo je vanj pisal – večinoma moški, raziskovalci, akademiki prejšnjih generacij slovenskih zgodovinarjev, literarnih zgodovinarjev in eminentni storkovnjaki z drugih področij. Je hotel avtor kritike na hitro pomesti z njihovim delom, ga je prerasel?«*

Tudi biografski del zbornika je pomemben. Pomemben je kot dobrodošel priročnik za vse nadaljevalce raziskav in študij o 'ženski' zgodovini. Dejstvo, da biografij članic SŽD v SBL ni, to samo potrjuje. Kljub koristnosti in nepogrešljivosti tovrstnih podatkovnikov pa jih lahko komaj kdo vzame kot najljubše čtivo, polno novih in vznemirljivih odkritij. Biografske beležke tako doleti usoda številnih drugih z mukotrpnim in drobnjakarskim delom pridobljenih podatkov – brez truda so na voljo raziskovalcem, ki z njihovo pomočjo pripravljajo 'velike' stvari. Zato sem pri biografijah omenil njihovo koristnost, njihov delež v primerjavi z bolj problemsko zastavljenimi prispevki pa se mi je zdel (pre)visok. SBL, Leto svetnikov in življenjepisi narodnih herojev so bili omenjeni kot (koristne) publikacije, ki temeljijo na biografijah. Med omeniti in na hitro pomesti z nečim pa je vendarle razlika. Avtorji omenjenih del me zanimajo zgolj kot bibliografski podatek in ne kot objekti preraščanja ali zdravljenja lastnega ega (svoje 'kariere' ne gradim na sesuvanju drugih in bom temu zvest tudi v prihodnje). Še

vedno izhajam iz idealistične predpostavke, da je avtor hotel narediti najboljše in da je njegovo delo vredno vsega spoštovanja, pa če se bralec strinja z njegovim pisanjem ali ne. Pri preraščanju je bilo govora o razvoju zgodovine od 'objektivnega' podajanja suhih, preverljivih podatkov do zgodovine, ki se 'vživi' v obravnavano obdobje s pomočjo najrazličnejših pričevanj in podatkov, ki si jih upa tudi argumentirano interpretirati.

6. *»Na koncu sicer izvemo, da je njegov odnos do knjige izrazito pozitiven, žal pa tega ne utemelji niti z enim stavkom, trditev ostaja kot zapis nekega subjektivnega občutka.«*

Seveda je to *zapis nekega subjektivnega občutka* (kakšen bi bil pa objektivni?)! Na točki, ko zapišemo *zdi se mi, vseč mi je, ni mi vseč, menim, sodim*, zapustimo varen pristan 'objektivnega' in sprejmemo tveganje, da se nekdo z našim občutkom ne bo strinjal. Do tega ima vso pravico, mi pa do razčlenitve naše presoje (kar sem v poročilu že storil, v svojem pojasnilu danes pa nekaj vrstic nazaj tudi že (vsakokrat v več kot enem stavku).

7. *»Naj se na koncu obregnem še ob tale stavek iz Žižkovega prispevka: »Urednici sta k pisanju povabili 30 pisk (!) in piscev...« Klicaja nisem dodala, naredil ga je avtor. Priznam, da bi ga napisala tudi jaz, kajti ta beseda naj bi bila očitno rodilnik množine samostalnika 'piska'. Besede piska v slovarjih slovenskega knjižnega jezika ni. Morda je avtor dobil asociacijo v pogovorni frazi, da je nekdo zadnja piska, kar izrečemo, če hočemo povedati, da ima majhen vpliv v družbi. Avtorice prispevkov v omenjenem zborniku to zagotovo niso!«*

Asociacija za *pisko* (!) je seveda *peška* (ta pa je v SSKJ, in sicer kot redko uporabljana beseda – *ženska, ki hodi peš*), v isti niz pa bi dodal še *kupko* (!), ki je tudi (še) ni v SSKJ, utegne pa se tam prav kmalu znajti.

Zadnje podtikanje o meni sicer neznani pogovorni frazi je malo ceneno viktimiziranje avtoric in je primerljivo z vstopnim nesmisлом o tem, kako sem iz raziskovalk delal feministke.

2. PISMO BRALKAMA (UREDNICAMA)

Odgovor urednic zbornika prinaša nekaj že obravnavanih pojasnil (pomen biografij) in očitkov, ki sem se jih dotaknil že v prvem delu od-

govora na pisanje Anje Dular in jih ne kaže ponavljati, spet pa bi rad ponovil, da sem zbornik zagotovo prebral *»z intenzivno (moško) studioznostjo«*. Če ga ne bi, bi bilo poročilo precej bolj megleno in 'korektno'.

Vesel bom, če bom v katerikoli publikaciji (zakaj pa ne v tej?) prebral obljubljeni kritiko Slovenske kronike 19. in 20. stoletja – za avtorje (avtorja) je namreč najhujši molk, ki pomeni, da se z natisnjenim ni vredno niti ukvarjati, kaj šele kritizirati ali hvaliti – da je preprosto 'strel v prazno'.

Čudno se mi zdi, da se nihče nikoli ne obregne ob 'pravo' verzijo reka o uspešnih moških in ženskah, da namreč za vsakim uspešnim moškim stoji uspešna ženska, medtem ko naj bi bila popolnoma benigna opazka o vplivu neženskih sopotnikov, mentorjev, urednikov in drugih na opisane članice SŽD malodane bogokletna. Z naštevanjem imen in deljenjem članic SŽD na tiste, ki so in one, ki niso imele nič ne s pravimi ne z nepravimi moškimi, ne bomo prišli prav daleč. Naštetim imenom postavljam na nasprotni konec tehtnice Pavlino Pajk, Franjo Tavčar, Marijo (Krejči) Milčinski, Minko Govekar, Vido Jeraj in Leo Fatur – obe Štebijeji (Alojzija Štebi in njena svakinja Cirila Štebi Pleško) pa po moje tudi bolj podpirata mojo 'teorijo' kot pa nabiranje 'dokazov', kako izven vsega so se rojevale nove ideje in se je uveljavljalo žensko gibanje. Hvalabogu so bile same članice SŽD manj izključujoče – v društvu so bili (resda le) kot 'ustanovni' in podporni člani tudi številni pomembni možje.

'Najhuje' pri vsem tem pa je, da za objavljenim poročilom ne stojita ne dnevna politika ne 'celjska skupina'. Nobenih pravih nasprotnikov torej, nobene slave in nobenih zaslug. O dnevni politiki zdajle ne bi, glede 'celjske skupine' pa imam nekoliko čudne dokaze o njeni protiženski naravnosti. Prav 'član' te 'skupine' je namreč avtor izbrane zamisli za naslednje zborovanje slovenskih zgodovinarjev, ki bo letos v Celju (!), njegova tema pa bo – *Ženske skozi zgodovino* (!!!). 'Uradni organ' te 'skupine', se pravi revija, ki jo držite v rokah, pa je v desetih letih gostila 95 avtorjev, med njimi več kot tretjino (35) žensk. Tudi 'celjska skupina' torej ni več tisto, kar naj bi bila.

Pisanje poročil, še bolj pa seveda kritik in recenzij, je na Slovenskem posel, ki ti zagotavlja priljubljenost in prepoznavnost (*»A, vi ste pa tisti sovraženik žensk,«* me je v hipu postavil na 'pravo mesto'